

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

POČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ V LUCEMBURSKU

Autor práce: Mgr. Vlastimil Svoboda

Studijní obor: Náboženská výchova a etika

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne 20. února 2012

Vlastimil Svoboda

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji své manželce PhDr. Daniele Svobodové za podporu při celém mém studiu a za pomoc, kterou mi poskytla při překladu cizojazyčných materiálů.

Obsah

1. Úvod	5
2. Souhrnné historické informace a teritoriální souvislosti	8
2.1 Dějiny Lucemburska do r. 1443	8
2.2 Moderní dějiny	11
3. Vývoj školství.....	14
3.1 Římská říše a antická škola	14
3.2 Zánik západořímské říše a antické školy	15
3.3 Šíření křesťanství a křesťanské školy	17
3.3.1 Klášterní školy	17
3.3.2 Katedrální školy	19
3.4 Franská říše	20
3.4.1 Karolinská renesance	22
3.5 Opatství v Echternachu	24
3.5.1 Základní vzdělávání	26
3.5.2 Svobodná umění	27
3.6 Svatá říše římská Oty I. Velikého	28
3.6.1 Otonská renesance	29
3.6.2 Vznik středověkých univerzit	30
4 Závěr.....	33
5 Seznam použité literatury	34
Seznam obrazových příloh.....	36
ABSTRAKT	37

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se chci zabývat počátky vzdělávání v Lucembursku. Nejprve je nezbytné stanovit význam a rozsah jednotlivých pojmů, a tím i problematiku, kterou se bude práce zabývat.

Ústředním pojmem celé práce je vzdělávání. J. Mužík je definuje jako „*proces, v němž si prostřednictvím vyučování člověk osvojuje soustavu poznatků a činností, kterou vnitřním zpracováním (zejména interiorizací) – učením – přetváří ve vědomosti, dovednosti a návyky. Vzdělávání se odehrává mezi dvěma činiteli: mezi vzdělavatelem (učitelem, lektorem) a vzdělávaným (žákem, účastníkem). Z pohledu vzdělavatele jde o vyučování, z pohledu vzdělávaného jde o učení.*“¹

Takto definované vzdělávání představuje však příliš široké téma. Proto se soustředí pouze na vzdělávání ve školním prostředí, přičemž pro pojem školy použiji definici J. Průchy, který ji převzal z německého Meyers kleines Lexikon – Pädagogik (1988): „*Škola – instituce ve veřejném (státním) nebo soukromém vlastnictví, v níž jsou dětem a mládeži zprostředkovávány v systematickém vyučování vědomosti a dovednosti, jež jim mají umožňovat samostatné životní činnosti v rámci státního a společenského uspořádání. Školy to poskytují zpravidla v určitém vymezeném čase, nacházejí se nezávisle na střídání žáků a učitelů na stejném místě a orientují se na příslušné formy výchovy a vzdělávání. Usilují o uskutečňování vymezených cílů vzdělávání a výchovy.*“²

Druhým termínem, který je třeba přesněji vymežit, je pojem počátky. Jako počátek označujeme obvykle určitý bod, zejména časový, od kterého se bude postupovat dále. Evropská vzdělanost má své kořeny v antice, která je často označována za její kolébkou. „*Evropské představy o «vzdělaném» či «kultivovaném» člověku se zakládají na řeckém pojetí člověka. K tomu patří tyto předpoklady: Člověk se rodí vzdělavatelný, schopný se učit a potřebující se učit. Je odkázán na formování svou společností, její kulturou a na výchovu, které se mu dostává od bližních, současně však i na vlastní snahu učit se, na sebeutváření či sebevzdělávání, aby se mohl stát zdatným pro život. Člověk je sám sobě úkolem: má se zdokonalovat, pokud je jen možné. Odpovídá za kvalitu svého duševního a tělesného stavu. Výchova a sebevzdělání předpokládá normativní obraz člověka, jaký má být, «ideu» či «typ» dobře vzdělaného člověka. K tomuto ideálnímu obrazu patří*

---

¹ MUŽÍK, J.: *Androdidaktika*, s. 13

² PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*, s. 389

*jako podstatná vlastnost «harmonia». Tím je třeba rozumět soulad, vyváženost, řád, syntézu, tedy určitý poměr, v němž mají být navzájem části celku.*³ Tyto ideály řecké kultury Evropě zprostředkovala římská civilizace, která je celkem jednotně uplatňovala na celém území římské říše. Proto jsem za počátek zvolil až období konce římského impéria, dobu přechodu jedné epochy lidských dějin k další, dobu christianizace dříve barbarských kmenů žijících v pohraničí římské říše, dobu konce pátého století po Kristu. Nově vznikající křesťanská evropská společnost převzala původní antické formy vzdělávání a přetvořila je tak, aby odpovídaly novým potřebám.

Je však také potřeba stanovit konec období, kterým se budu zabývat. Kdy vlastně končí počátky? Podle mého soudu lze jako období počátků vzdělávání chápat dobu do vzniku prvních středověkých univerzit. Od konce západorímské říše se totiž státní formy měnily téměř každých sto let. Střídaly se národy, civilizace, vládnoucí dynastie a s tím souvisela proměnlivá situace jak ve vzdělávání, tak v kultuře obecně. Teprve když vznikly stabilnější středověké státy, vytváří se pevnější systém škol, jehož vrcholem jsou právě univerzity.

Pokud jde o Lucembursko, zvolil jsem toto zeměpisné vymezení proto, že v této zemi již sedmým rokem žiji, což mi umožnilo nalézt a využívat přímo na místě vhodné zdroje informací. Vzhledem k tomu, že v období, které nás bude nejvíce zajímat, vlastně Lucembursko v dnešní podobě neexistovalo, nebudu omezovat práci pouze na území ohraničené rozlohou současného státu, ale chápu jej jako širší území, které sahá na severu k Cáchám, coby hlavnímu a sídelnímu městu císaře Karla Velikého, na jihu až k Metám, kde byla poprvé definována pravidla katedrální školy, a východní okraj bude ohraničen důležitým evropským vodním tokem Rýnem. Uvedená města (Cáchy, Mety, Trevír) byla již v římské době významnými středisky kultury a vzdělanosti, řeka Rýn tvořila dlouho přirozenou hranici mezi římskou říší a barbarskými kmeny.

Cílem mé práce je tudíž popsat na základě dostupných informací typy škol, které na daném území poskytovaly vzdělávání, a to od konce římské říše do vzniku prvních středověkých univerzit. Budu se muset zabývat i historickými a geografickými fakty, neboť konkrétní formy vzdělávání je třeba uvést do dějinného rámce a příčinných souvislostí. Hodlám proto vycházet z děl autorů zabývajících se historií jednotlivých škol, dějinami pedagogiky, ale i dějinami Lucemburska, Evropy, případně církevními

---

³ BREZINKA, W.: *Filozofické základy výchovy*, s. 97

dějiny, abych mohl odpovědět na otázky: Kdy a kde, případně za jakých okolností vznikaly školy, jakého byly typu, jaké okolnosti přispěly k jejich vzniku a ovlivnily jejich podobu?

2. Souhrnné historické informace a teritoriální souvislosti

2.1 Dějiny Lucemburska do r. 1443

Stejně jako většina střední Evropy i území Lucemburska bylo původně osídleno keltskými kmeny. Na území dnešního Lucemburska, v jihovýchodní Belgii a v jihozápadní části Německa se jednalo konkrétně o kmen Treverů. Jejich hlavní oppidum Titelberg (lucembursky Tételberg) ležící na kopci nad řekou Chiers (lucembursky Kuer, německy Korn), je dnes největším archeologickým nalezištěm na lucemburském území. Památky zde nalezené pocházejí přibližně z 5. století př. Kr.

Obrázek č. 1 : Mapa keltských kmenů v předvečer dobytí Galie Římany⁴

⁴ Trévires [online]

O Treverech se Julius Caesar zmiňuje mnohokrát ve svých Zápiscích o válce galské. Nejprve s Římany spolupracovali, po dobytí Galie Caesarem se jejich území stalo součástí římské říše. Ve 3. století, v době krize římské říše, dobyli území Treverů Alamani a Frankové, a stalo se na přechodnou dobu součástí galského císařství, později se vrátilo pod římskou nadvládu.

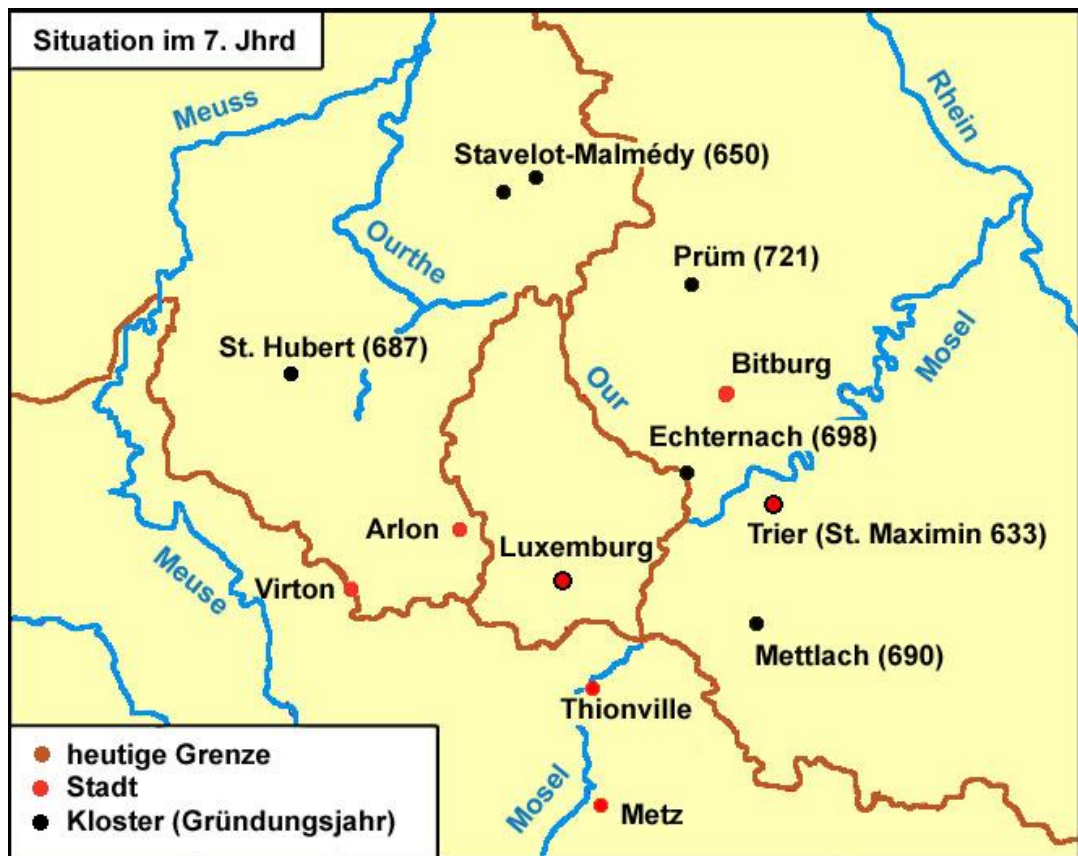
V galorománském období se hlavním městem na území Treverů stalo město Augusta Treverorum (současný Trevír). Bylo nejsevernějším městem Římské říše. Poté, kdy bylo křesťanství Milánským ediktem uznáno za rovnoprávné s pohanstvím, stal se Trevír sídelním městem biskupa. První písemně doložený biskup byl Agritius, který se v roce 314 zúčastnil synody v Arles. Trevír je nejen nejstarším biskupským sídlem v Německu, ale i nejstarším biskupstvím severně od Alp. Pobývaly zde významné křesťanské osobnosti, jako sv. Ambrož (který se v Augustě Treverorum narodil), sv. Jeroným, sv. Martin z Tours a sv. Atanasius Alexandrijský. Za Konstantina a jeho následovníků, ve 4. století, se Augusta Treverorum stalo velkým a významným městem, které bylo jedním z hlavních měst římské říše a jedním ze sídel císaře. Současná lucemburská archeoložka Isabelle Yegles k tomu uvádí: „*Evropský intelektuální život je zakořeněn v antice. V období římského císařství lidstvo pochopilo klíčovou úlohu vzdělávání pro společnost. Trevír, který byl císařským městem a nejbližším velkým městem v našem regionu, představoval za císaře Konstantina skutečné kulturní ohnisko pozdního císařství.*“⁵

Po rozpadu západořímské říše (r. 476) patřilo území, které nás zajímá, do sféry vlivu franské říše, a to až do poloviny 9. století. Protože vzdělanosti v období franské říše je věnována jedna z dalších kapitol, jsou i podrobnější historické souvislosti součástí této kapitoly.

Z hlediska christianizace je důležitým mezníkem rok 697/98, kdy irský mnich svatý Willibrord, založil opatství v Echternachu. Zároveň v tomto období vznikla řada dalších klášterů (viz obr. č. 2), o nichž se zmiňuji dále v příslušné kapitole.

---

⁵ YEGLES, I.: *Des écoles monacales à l'université de Luxembourg*, s.51

Obrázek č. 2: Mapa území – situace v 7.-8. století⁶

Za událost, která stála na počátku politické historie Lucemburska, je považován vznik lucemburského hradu v roce 963. V tomto roce se zformovalo rovněž Lucemburské hrabství, které patřilo k římsko-německé říši. Lucemburská hrabata od počátku významně zasahovala do říšské politiky. V Lucembursku vládly postupně tři dynastie, a sice moselská mezi lety 963 a 1136, namurská mezi lety 1136 až 1247 a od roku 1247 do roku 1451 dynastie lucemburská, která byla zároveň nejdůležitější i pro české dějiny.

Dynastie moselská a namurská se politicky orientovaly na německou říši, lucemburská dynastie se více orientovala na Francii. Navzdory profrancouzské orientaci získala lucemburská hrabata na počátku 14. století vládu v římsko-německé říši, když byl roku 1308 Jindřich VII. Lucemburský zvolen římsko-německým králem a od roku 1312 rovněž císařem. Prostřednictvím tohoto císaře si celá dynastie vydobyla na více než sto let nejvýznačnější místo ve střední Evropě.

⁶ *Geschichte Luxemburgs* [online]

Potomci Jindřicha VII. pokračovali v jeho plánech. Syn Jindřicha VII., Jan Lucemburský, v zemi svého narození známý jako Jan Slepý (Jean l'Aveugle), se roku 1310 uzavřením sňatku s Eliškou Přemyslovnou stal českým králem. 26. srpna 1346 padl v bitvě u Crécy (Kresčaku) a dnes je pohřben v katedrále Notre-Dame hlavního města Lucemburku.

Syn Jana Lucemburského, Karel IV., povýšil v roce 1354 lucemburské hrabství na vévodství a prohlásil jej českým lénem. K českému království patřilo území Lucemburska až do poloviny 15. století, ačkoli poslední Lucemburk na českém trůně, Zikmund Lucemburský, vládl v Čechách pouze jeden rok před svou smrtí roku 1437. Korunován byl ovšem již v roce 1420. Pokud jde o území Lucemburského vévodství, Zikmund je odkázal své neteři Elišce Zhořelecké, která byla poslední příslušnicí rodu Lucemburků. V roce 1443 získali Lucembursko burgundští vévodové, Eliška Zhořelecká byla ze země vypovězena.

Od burgundských panovníků Lucembursko získala v roce 1477 španělská větev Habsburků, která ho podřídila španělskému Nizozemsku. Pro svou strategickou polohu (pevnost Lucemburk bývala přezdívána Gibraltar severu) se Lucembursko v 17. století během válek o dědictví španělské stalo cílem francouzských výbojů. Výsledkem bylo, že jižní část byla roku 1659 připojena k Francii, zbytek Lucemburska zůstal součástí španělského Nizozemí. O století později však bylo nakonec celé území dobyto Napoleonem a připojeno k Francii jako tzv. département des Forêts.

2.2 Moderní dějiny

Ačkoli pro účely mé práce jsou důležité především dějinné události do roku 1443, pro úplnost je vhodné uvést i další vývoj.

Významným mezníkem v dějinách Lucemburska je rok 1815, kdy bylo dne 9. června Lucembursko Vídeňským kongresem obnoveno a povýšeno na velkovévodství. Jeho území zahrnovalo území dnešního Lucemburska a nynější belgické provincie Luxembourg, tj. již bez východního pohraničí, území na východ a sever od řeky Mosely, které před oddělením od Lucemburska tvořilo cca 1/3 jeho území a po Vídeňském kongresu připadlo Prusku (dnes je toto území součástí převážně Německa a částečně Belgie – část oblasti Eupen-Malmedy, kterou Belgie získala od Německa v roce 1919), a bez svého územně velice nepatrného západního pohraničí, které se stalo přímo součástí Spojeného Nizozemského království, jež vzniklo v roce

1815 spojením dnešního Nizozemska a Belgie. V lucemburské historii se oddělení těchto pohraničních oblastí nazývá druhé dělení Lucemburska.

V letech 1815-1890 bylo Lucembursko v personální unii s Nizozemím, pod nadvládou dynastie Orange-Nassau, konkrétně nizozemských králů a lucemburských velkovévodů Viléma I. (vládl v letech 1815-1840), Viléma II. (1840-1849) a Viléma III. (1849-1890).

V roce 1830 se během tzv. Belgické revoluce Belgie odtrhla od Spojeného Nizozemského království. Londýnským protokolem ze dne 26. 6. 1831 bylo nezávislé království Belgie mezinárodně uznáno. Nizozemsko však s Belgií uzavřelo příměří teprve v roce 1833. Až do roku 1839 však probíhaly dál boje mezi Belgií a Nizozemskem o Lucembursko a Limbursko. V roce 1839 uznal nizozemský král a lucemburský velkovévoda Vilém I. definitivně Belgii, mimo jiné za podmínky, že si nizozemští panovníci udrží vliv v Lucembursku.

Moderní dějiny velkovévodství se začaly psát roku 1867. V tomto roce byla na mezinárodní konferenci v Londýně uznána plná nezávislost a vyhlášena věčná neutralita Lucemburska, která však v budoucnosti byla opakovaně porušována.

V roce 1890, po nástupu královny Vilémíny na nizozemský trůn, byla ukončena personální unie s Nizozemskem, neboť lucemburská ústava tehdy neuznávala nástupnictví ženy. Na lucemburský velkovévodský trůn nastoupila nasavsko-wilburgsko-walramská dynastie, která panuje dodnes. V první světové válce Německo porušilo lucemburskou neutralitu a zemi vojensky obsadilo. Tato zkušenost měla ve dvacátých letech za následek úzkou hospodářskou orientaci na Belgii. Tato hospodářská spolupráce sloužila později jako model pro evropskou integraci.

Těsně po 1. světové válce, v roce 1919, se stala velkovévodkyní Charlotta, mladší dcera Viléma IV., která nastoupila na trůn po abdikaci své sestry Marie Adelaide, v jejímž pozadí stály příliš úzké styky s Německem. Charlotta byla v čele státu až do roku 1964 a z hlediska udržení státnosti Lucemburska, především za 2. světové války a v poválečném období, představuje jednu z nejdůležitějších lucemburských osobností.

Za 2. světové války bylo totiž Lucembursko opět okupováno Němci, a to od května 1940; 30. srpna 1942 bylo dokonce prohlášeno přímou součástí Hitlerovy Velkoněmecké říše. Mnoho Lucemburčanů bylo odvedeno do Wehrmachtu a bylo donuceno bojovat na východní frontě. 3100 vojáků se už domů nikdy nevrátilo.

Velkovévodkyně a vláda v té době působily v exilu ve Velké Británii a svou činností přispěly k tomu, že Lucembursko bylo po válce počítáno mezi vítěze. K definitivnímu osvobození spojeneckými vojsky došlo v únoru 1945 po potlačení neúspěšné německé ofenzívy v Ardenách v severní části země.

Již v roce 1944, ještě během nacistické okupace, se lucemburská exilová vláda dohodla s Belgií a Nizozemskem na vytvoření budoucí celní unie. V roce 1948 se tento záměr uskutečnil a vznikl Benelux. Lucembursko se zároveň v dodatku své ústavy vzdalo neutrality. Benelux byl v roce 1958 posílen smlouvou o vytvoření unie těchto tří zemí.

Lucembursko se pak aktivně podílelo na poválečném uspořádání Evropy. Jako zakladatelská země Společenství národů (1920) se stalo v roce 1945 rovněž zakládající zemí Organizace spojených národů (OSN). Přijalo členství v Bruselském paktu (1948) který byl předchůdcem Západoevropské unie (WEU, 1954), účastnilo se Marshallova plánu (1947) a stalo se členským státem NATO (1948).

Nejvýznamnějším spojením však pro Lucembursko bylo právě založení společenství Benelux, které po druhé světové válce posilovalo jeho mezinárodní postavení i politický význam a umožňovalo lucemburským politikům vystupovat po boku svých belgických a nizozemských kolegů v roli plnoprávného člena mezinárodních organizací. Při založení Evropského hospodářského společenství (EHS) v roce 1957 pak mohl Benelux vystupovat vedle Německa, Francie a Itálie jako čtvrtý rovnocenný partner. Lucemburk se stal sídlem části institucí EHS, např. sekretariátu Evropského parlamentu a Evropského soudního dvora.

3. Vývoj školství

3.1 Římská říše a antická škola

V období římského císařství vznikaly po celé říši veřejné školy, kterými bylo postupně nahrazeno vzdělávání v rodinách. Poté, kdy se stalo území Treverů součástí římské říše, byly zřejmě podobné školy zřízeny i v městech na tomto území. Ačkoli historické prameny z této doby jsou poměrně vzácné, potvrzuje existenci těchto škol i skutečnost, že v Augusta Treverorum existovala římská „vysoká škola“, která představovala nejvyšší stupeň vzdělávání v římské říši. Tato škola dosáhla největšího významu ve druhé polovině 4. století za prokonzula Ausonia. Její význam v západořímské říši překonávala pouze škola v Burdigale (Bordeaux). Nejznámějším absolventem této školy je zřejmě sv. Ambrož, pozdější milánský biskup a učitel sv. Augustina⁷.

Podle V. Štveráka se od poloviny 2. století vytvářely základy feudalismu a zároveň vzniká i struktura křesťanské církve v čele s biskupy. Křesťanské školy zpočátku existovaly souběžně se školami římskými. První křesťanské školy odpovídaly novým potřebám církve a náboženství. Byly to především školy katechumenů, jejichž žáky byly děti, ale i dospělí, kteří se připravovali na křest. Dále vznikaly školy katechétické. Jejich žáky byli budoucí kněží a učitelé katechumenských škol. Vyučovalo se na nich náboženství, související nauky a teologie. Čtení, psaní a počítání byly vyučovány ve školách soukromých nebo veřejných, ovšem stále ještě pohanských.⁸ Postupně se však vynořuje otázka, zda antická kultura není pro křesťanství nebezpečná. Podobně je tomu u antických škol: nejsou pohanští autoři nevhodní pro křesťanské vzdělávání? Vítězí názor, že lépe bude antické autory odsouvat a výuka se bude napříště opírat o Bibli.

---

⁷ *Augusta Treverorum* [online]

⁸ ŠTVERÁK, V.: *Stručné dějiny pedagogiky*, s.54

Obrázek č. 3: Hranice římské říše a germánského území kolem roku 70⁹

3.2 Zánik západořímské říše a antické školy

Na sklonku západořímské říše přichází invaze barbarických kmenů. Většinou šlo o germánské kmeny, které opustily svou původní vlast na severu a snažily se obsadit římské území. Germánské kmeny se odlišovaly od římského obyvatelstva nejen jazykem, ale i kulturou. Zatímco římská vzdělanost vycházela ze studia literatury a vysoce bylo hodnoceno zejména řečnické umění, germánské kmeny si vysoce cenily vojenství a vojenského vzdělání. Právní systém římské říše byl zachycen písemně a usilovalo se o jeho obecné uplatňování na celém území, jednotlivé kmeny Germánů měly vlastní právní systém, šlo však o právo zvykové, které nebylo zapsáno.

„Rozdíly jsou tak velké, že bychom očekávali, že dojde k rozbití antické civilizace pod náporem barbarů. Nicméně kontinuita převládla z velmi jednoduchých důvodů. Barbari nevytvořili jednotnou říši, oni sami pocházeli z různých kmenů, které se

⁹ Treveri [online]

*navzájem lišily, navíc z početního hlediska představovali menšinu. V průměru činili asi 5 % celkového obyvatelstva, v nejméně germanizovaných oblastech dosahovali možná až 10 %. Za těchto podmínek mohli těžko prosazovat svou kulturu, naopak byli fascinováni římskou civilizací. Nesnažili se ji zničit, ale napodobit. Ve velké míře přejali technologii poražených. Nadále používali administrativní rámec Římanů, latina se stala jazykem vládnoucí třídy a kultury, dokonce usilovali o zapsání vlastních právních předpisů v latině. Barbarská království se chovají jako dědici římské říše, nikoli jako její ničitelé.*¹⁰

Vliv římské civilizace v sousedních barbarských královstvích byl tak významný, že ani sesazení posledního západořímského císaře Romula Augusta neznamenovalo kulturní roztržku. Na konci 5. století, poté, co Frankové dobyli burgundské království, prožívala západní Evropa politicky a institucionálně stabilní období, které podporovalo zachování římských tradic a vzdělávacích struktur.

Ve středomořských částech bývalé římské říše nadále fungovaly antické školy, o nichž se zmiňují dochované historické prameny (například jde o dopisy Cassiodora, či spisy Ennodia z Pavie). Také v Galii fungují aktivní a veřejné školy, především ve městech. Panovníci barbarských kmenů se nesnažili tyto školy zrušit, protože jejich existence zaručovala dostatek úředníků a osob schopných vykonávat řídicí funkce. Školský systém římské říše proto na začátku 6. století stále existuje, studium nadále vychází z gramatiky a rétoriky, nemění se ani kurikulum, ani metody, nejúspěšnější žáci pokračují ve studiu v hlavním městě říše. Císař Justinián, kterému se podařilo získat rozsáhlá území patřící původně k západořímské říši, vydal nařízení, které učitelům zajišťovalo pravidelný státní plat. Přesto docházelo postupně k úpadku antické školy a důvody byly zejména ekonomické. Po velké morové epidemii ve čtyřicátých letech 6. století se snížil počet obyvatelstva a zhoršila se ekonomická situace měst. Jako příklad můžeme uvést hlavní město Řím, které mělo v době svého největšího rozkvětu 1 milion obyvatel. Jejich počet v 6. století klesl až na 17 000. Obecní rady proto jen obtížně získávaly peníze na mzdy učitelů. Antické školy proto nezničily barbarské kmeny, které se snažily římskou kulturu vstřebat, ale úpadek městského života a stěhování populace na venkov.¹¹

---

¹⁰ *Essor des écoles chrétiennes en Occident* [online].

¹¹ Tamtéž

Dalším faktorem, který ovlivnil změnu školského systému, bylo nedostatečné uplatnění po absolvování studia. Antické školy původně poskytovaly Římanům vzdělání potřebné k získání úřednických míst. Když se římská společnost začala stěhovat z měst na venkov ve snaze uniknout vysokému daňovému břemenu, přestává být úřednická kariéra perspektivní. Zajímavá začínají být spíše místa v armádě, která ovšem vyžadují fyzickou zdatnost a vojenské dovednosti. Rovněž germánská aristokracie dávala u svých potomků přednost vzdělání, které více odpovídalo germánské tradici a které spočívalo na 3 zásadách¹²:

1. vzdělávání je především vojenské, základem je výcvik ve zbrani. Školy, které vznikají u panovnických dvorů, přijímají mladé aristokraty, kteří musí nejprve prokázat své sportovní a fyzické schopnosti;
2. vojenské vzdělání doplňuje morální výchova, mladým se vštěpují příklady hodné následování. Vychází se z ústně předávaných vyprávění a legend o hrdinských činech předků. Z této doby jsou známy také oslavné básně;
3. náboženské vzdělávání, které spočívá ve vyučování křesťanství, protože v 6. století jsou všechny barbarské kmeny již křesťanské.

3.3 Šíření křesťanství a křesťanské školy

Postupný zánik antických škol otevírá prostor pro nové vzdělávací iniciativy. Z podnětu biskupů vznikají v 6. století nové typy škol. Příkladem může být úsilí Caesaria, arcibiskupa z Arles (asi 470-542), který v roce 529 svolal synodu, jejímž výsledkem bylo zavedení povinnosti kněží vzdělávat v každé farnosti osoby, které se měly stát duchovními. Objevují se první farní školy, kde je možné získat základní vzdělání (čtení, psaní, zpěv).

Úkol vychovat dostatečný počet duchovních plnily další dvě kategorie škol, a to školy klášterní a katedrální.

3.3.1 Klášterní školy

O vznik klášterního školství se zasloužil svatý Benedikt, který založil první mnišský řád západní církve. Členové řádu se podle hesla *Ora et labora* věnovali tělesné práci na poli a v dílně a modlitbě. V mnoha kláštrech však také opisovali knihy a cvičili se

---

¹² *Essor des écoles chrétiennes en Occident* [online].

v teologii. V klášterních knihovnách se uchovávaly cenné rukopisy a památky antické vzdělanosti. Mniši se věnovali také praktickým oborům v oblasti přírodních věd, zejména zemědělství, zahradnictví a příbuzným oborům. To jim umožňovalo učit okolní obyvatelstvo novým řemeslným a zemědělským technologiím.

Od 5. století klášterní společenství často přijímala děti starší devíti let a chlapce na prahu dospělosti, kteří se připravovali na život v řeholním společenství. Ti vytvářeli takzvanou vnitřní školu¹³. Kromě ní existovala u některých klášterů také vnější škola, která byla určena zejména pro syny šlechtických rodů, kteří nebydleli v klášteře a připravovali se na světskou dráhu. Žáci se učili číst a psát, a to na základě Bible, aby mohli meditovat o posvátných textech. Studenti nenastupovali do školy zároveň, neexistovalo nic, co by odpovídalo „školnímu roku“. Po příchodu do kláštera se stávali členy malé komunity, která byla svěřena zkušenému řeholníkovi pověřenému jejich formováním. Učili se dodržovat řád kláštera, rozumět bohoslužbě a Bibli. Skupinu obvykle tvořilo deset dětí, vyučování trvalo přibližně 3 hodiny denně a spočívalo v četbě a opisování žalmů, které se novic vždy učil znát z paměti. Tím se noví adepti seznámili s posvátným textem. Četba žaltáře trvala obvykle 2 až 3 roky, nadaní studenti ovšem dokázali totéž zvládnout i za 6 měsíců, vzdělávání probíhalo sice ve skupině, ale každý žák postupoval individuálně, podle svých schopností.

K porozumění textům bylo potřeba zvládnout rovněž latinskou gramatiku. Tato znalost pak umožňovala domluvit se i s cizinci. Po žaltáři měl budoucí řeholník pravidelně číst Bibli, a to asi 2 až 3 hodiny denně. Četlo se potichu nebo šeptem, což byl vlastně nový způsob četby, protože v antice se četlo především nahlas. Tato metoda čtení se postupně objevuje i mimo kláštery, žaltář je dlouho vlastně jedinou učebnicí pro výuku čtení.¹⁴

Na tom, že se kláštery staly středisky vzdělanosti, mají velkou zásluhu irští mniši. Zatímco v Británii byla latinská kultura zlikvidována kmeny Anglů, Jutů a Sasů, v Irsku přežila zejména díky klášterům. Irské kláštery představovaly významná střediska vzdělanosti, kde se pěstovala a předávala klasická vzdělanost. Zvěsti o irské kultuře dospěly až do Říma a Španělska, a to díky putujícím mnichům a zakládání opatství, zejména v Galii. Z irských mnichů je třeba zmínit především Kolumbána, který kolem roku 590 založil poblíž pramenů Mosely ve Vogézách klášter Luxeuil. Ve druhé

---

¹³ ŠTVERÁK, V.: *Stručné dějiny pedagogiky*, str. 57

¹⁴ *Essor des écoles chrétiennes en Occident* [online].

polovině 7. století prožíval sever a střední část Galie díky irským opatstvím, školám a skriptoriím období obnovy vzdělanosti. Do tohoto období spadá také založení opatství v Echternachu sv. Willibrordem v roce 697/98. Jeho největší rozkvět však nastává až v 10. století, proto jsou podrobnější informace zařazeny později.

Obnovu kultury a vzdělanosti ukončily politické konflikty, které vypukly v 8. století. Kulturní střediska začala upadat a můžeme konstatovat zřejmou negramotnost u laiků (často se podepisují pouze křížkem), ale i menší vzdělanost u duchovních. Činnost klášterů pokračovala zvláště ve skriptoriích. Např. v opatství Corbie, jehož mateřským klášteřem bylo Luxeuil, bylo kolem roku 770 vypracováno písmo kombinující anglosaské a římské prvky, které bylo předchůdcem „karolinské minuskuly“. V Germánii vznikla díky misionářům (Pirmin, Kilián, Willibrord a Bonifác) dynamická vzdělanostní centra, k nejznámějším patří klášter ve Fuldě. Připomeňme zde opět opatství v Echternachu, které založil sv. Willibrord roku 697/98.

3.3.2 Katedrální školy

Druhým typem škol byly školy katedrální, které zakládali při svém sídle biskupové. Tyto školy měly sloužit k přípravě světského kléru. První školy tohoto typu vznikají v 6. století – příkladem může být škola založená arcibiskupem Caesariem v Arles. Vznikla z malé skupiny duchovních, kteří se připravovali na vyšší svěcení. Vyučoval je sám biskup, případně jím pověřený učitelé.

Je známo asi 20 podobných škol v Galii (v 6. a 7. století), a to v Galii severní i jižní. Objevují se i ve Španělsku, a to po toledské synodě v roce 527. Pravidla pro tyto školy vytvořil roku 766 biskup Chrodegang ve své škole v Metách (tzv. regule Chrodegangovy).

Koncem raného středověku tvořilo jádro vzdělání v klášterních i katedrálních školách sedmero svobodných umění a teologie. „*Studium latiny bylo pěstováno na třech stupních tzv. trivium, v gramatice, rétorice a dialektice. Obory matematické tvořily tzv. quadrivium: aritmetika, geometrie, astronomie a muzika. Všem těmto sedmi oborům dohromady se říkalo septem artes liberales. Svobodná umění byla předpokladem studia teologie a zpravidla je studovali jenom budoucí kněží. Výjimečně se ve svobodných uměních vzdělávali na externích školách i synové ze vznešených rodin. Vlastní klášterní*

školy byly určeny výhradně vzdělání řeholního dorostu, právě tak jaké dómské (katedrální – pozn. autora) školy sloužily výhradně vzdělání kléru světského.“¹⁵

3.4 Franská říše

Frankové, kteří se usadili na území dnešní Belgie, Lucemburska, jihozápadního Německa, severní Francie a východního Nizozemska, se objevují později než jiné germánské kmeny. J. Kadlec to vysvětluje tím, že šlo o jediný germánský kmen, který bezprostředně před uvedeným obdobím nepřitáhl z východu, ale byl již usazen a bojoval proti Římanům jako jejich soused. Od ostatních germánských kmenů se lišil i tím, v jaké formě přijal křesťanství – Frankové nepřijali ariánské vyznání, ale rovnou se přizpůsobili katolickému vyznání římských obyvatel, které si podrobili. To jim umožnilo splynout s nimi a vytvořit pevný politicky i kulturně jednotný útvar a zajistit si tak skvělou budoucnost. „*Ariánské germánské říše ztroskotaly právě proto, že jejich panovníci nepochopili, jaký státotvorný význam má náboženská jednota.*“¹⁶ Pokud jde o původní vlast Franků, existuje několik hypotéz. Podle některých přišly franské kmeny ze Skandinávie, podle jiných se jedná o kmeny, které postupovaly podél Dunaje z Panonie; žádná z těchto teorií ovšem zatím nepředložila přesvědčivé důkazy a argumenty, kterými by se prosadila. Pro účely této práce navíc odpověď na tuto otázku není podstatná.

Jisté je, že v roce 481 se moci chopil král Chlodvík (481-511) z rodu Merovejců, který sjednotil různé franské kmeny a vytvořil jednotnou říši. Za své sídlo vybral město Paříž. Je rovněž prvním franským panovníkem, který byl pokřtěn (25. prosince 496), ačkoli jeho křest byl pravděpodobně veden zejména politickými a diplomatickými ambicemi, poněvadž tím získal římskou podporu (nechal se pokřtít v katolickém vyznání, zatímco okolní kmeny se hlásily k arianismu). Zda byli katolického vyznání i jeho poddaní v jeho říši, je otázkou.

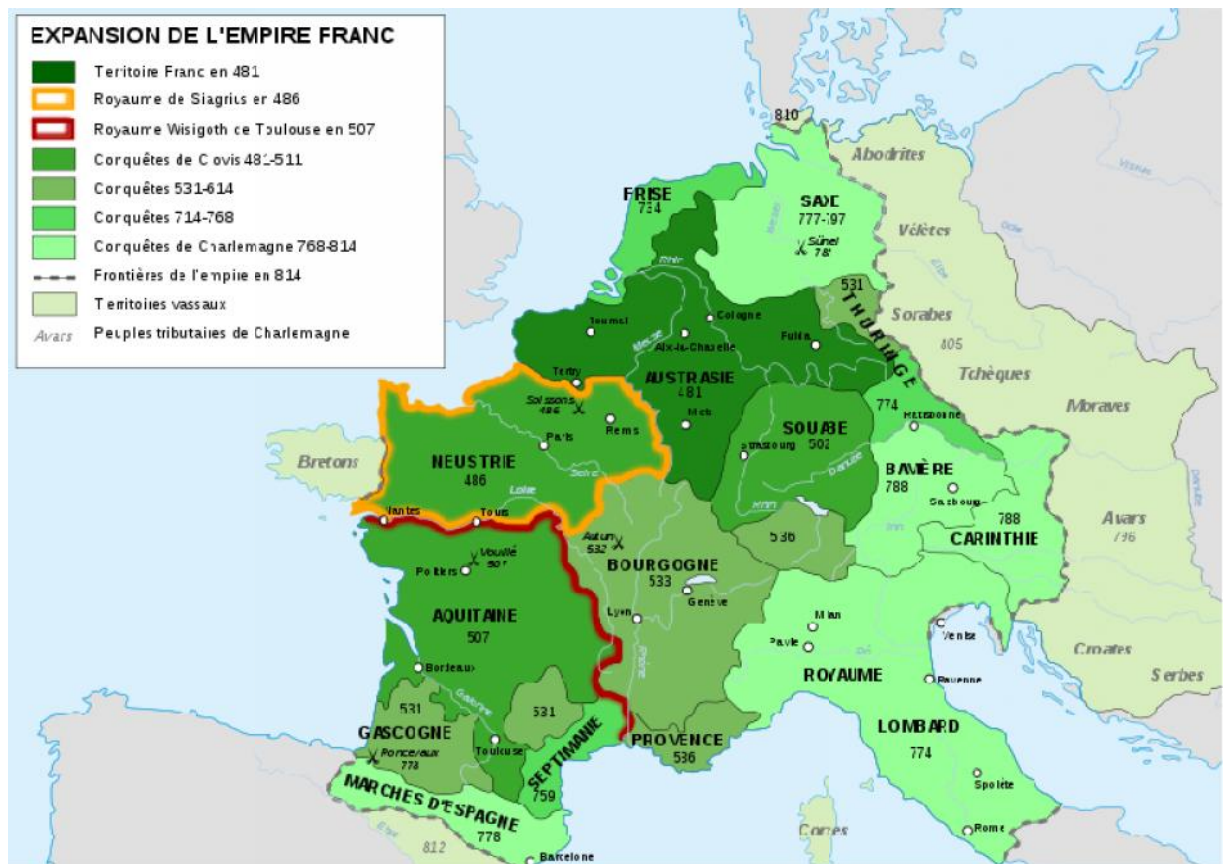
V následujícím období se franská říše několikrát rozdělovala a opět sjednocovala, přičemž Lucembursko patřilo do části franské říše nazývané Austrasie. Dynastie

---

¹⁵ KADLEC, J.: *Dějiny katolické církve II.*, s. 76

¹⁶ Tamtéž, s. 16

Merovejců panovala nad franskou říší celkem 263 let, ale jen 72 roků byla sjednocena pod jediným panovníkem.

Obrázek č. 4: Mapa franské říše¹⁷

Od 7. století přecházela stále více skutečná moc ve franské říši z krále na správce paláce (*maior domus*) – majordomy, kteří spravovali Austrasii a Burgundsko. Na konci 7. století se austrijským majordomem stal Pipin II. z Herstalu. Jeho syn, Karel Martel, zvítězil v roce 732 v bitvě u Poitiers a díky vojsku, které měl k dispozici, se stal spojencem papeže proti Langobardům. Rovněž jeho syn Pipin III., zvaný Krátký nebo Mladší, chránil papeže před Langobardy a jako jeho spojenec byl roku 751 korunován franským králem.

Pro rozvoj vzdělávání v oblasti Lucemburska měla dynastie Karlovců zásadní význam, a to ještě dříve, než se stala dynastií královskou. Karlovcí přispěli k založení řady opatství a klášterních škol – např. roku 687 založil Pipin II. benediktinské opatství Saint-Hubert v dnešní Belgii; v roce 697/98 vzniklo díky Irmině z Oerenu opatství

¹⁷ *Frans* [online]

v Echternachu; v roce 721 zakládá Bertrada, dcera Irminy z Oerenu, klášterní společenství v Prümü, kam přicházejí nejprve mniši z Echternachu, později při obnově kláštera Pipinem Krátkým v roce 752 mniši z Meaux ve Francii; v roce 747 zakládá metický biskup Chrodegang, příbuzný Karla Martela, který již byl zmíněn v souvislosti s pravidly pro katedrální školy, benediktinské opatství Gorze.

Karel Veliký (francouzsky Charlemagne, latinsky Carolus Magnus) se narodil v roce 742 (nebo 747 či 748) pravděpodobně v Cáchách. Byl nejstarším synem Pipina III., začal vládnout v roce 768 a po smrti svého bratra Karlomana se stal jediným vládcem franské říše. Dobil četná další území, sjednotil říši a roku 800 byl korunován císařem.

Po smrti Karla Velikého v roce 814 se vlády ujali jeho synové, kteří si říši rozdělili mezi sebou. Verdunskou smlouvou v roce 843 byla franská říše rozdělena mezi Ludvíka Pobožného (Východofranská říše), Karla Holého (Západofranská říše) a Lothara (Středofranská říše). Podle Verdunské smlouvy patřilo území, které jsme vytyčili, do Středofranské říše, v důsledku dalšího přerozdělování území se nakonec kolem roku 870 stalo součástí Východofranské říše.

3.4.1 Karolinská renesance

Karel Veliký *„byl prvním císařem ve středověkém pojetí, tzn. ochráncem církve po linii vojenské a politické. Podporoval ji, jak mohl. Spolu s tím klade také základy středověké křesťanské kultury a civilizace svou péčí o vzdělání a rozkvět písemnictví i architektury v kláštorech a jiných církevních objektech. (...) Karlovou ctižádostí je přivést vzdělanost ve Franské říši, kterou chápal jako nástupkyni Říše římské, na její úroveň.“*¹⁸

Je třeba uvést, že v římské říši, na kterou Karel Veliký navazoval, uměli v období před jejím rozpadem číst nejen kněží a státní úředníci, ale i značná část měšťanstva. V tomto ohledu jsou germánské kmeny právem označovány jako barbarské, neboť ve franské říši za vlády Karla Velikého bylo téměř 100 % obyvatelstva, včetně panovníka, negramotných.

„Císař Karel Veliký se zapsal do dějin jako zakladatel základní školy (école primaire), který podporoval šíření znalostí a katolické víry. V předávání vědění hrála významnou úlohu opatství a v našem regionu jich existovala celá řada: Gorze (Mety),

---

¹⁸ MALÝ, R.: *Církevní dějiny*, s. 78-79

Saint-Maximin (Trevír); Svatý Petr a Pavel (Echternach) se svým slavným ardenským skriptoriem: Prüm, Saint-Hubert a Stavelot.“¹⁹

Obnovu kultury a vzdělanosti, o niž se Karel Veliký zasadil, označujeme jako karolinskou renesanci. Šlo o reformu, jejímž cílem bylo sjednotit obrovskou říši. Jedním ze zásadních problémů, kterým franská říše čelila, byla rozdílnost mluveného (i psaného) jazyka v různých částech říše, což komplikovalo především státní správu. Karel Veliký vydal v roce 789 *Admonitio generalis* (Všeobecné napomenutí) a v roce 800 list *De litteris colendis* (O péči o vědy), v kterých formuloval své představy o nezbytných opatřeních. Především uložil všem církevním institucím, aby se v nich vyučovalo čtení a psaní. Společným jazykem měla být latina, kterou však málokdo ovládal na patřičné úrovni, proto usiloval o důslednější výuku, jednotnou mluvnici, slovní zásobu a výslovnost. Zdůrazňoval, že je potřeba obnovit školství a vrátit se k sedmeru umění.

Vzhledem k tomu, že ve franské říši nenalezl dostatečně vzdělané osoby, zval odborníky ze zahraničí: z Itálie přivedl gramatiky Petra z Pisy a Pavla z Aguilaje a dějepisce Pavla Diakona, z Anglie Alkuina. Pro nás je nejzajímavější postavou právě tento mnich z Yorku, který byl pověřen například kontrolou správnosti přepisu Bible, ale také zřízením tzv. palácové školy.

V palácové škole Alkuin podle J. Kadlece uplatňoval pro výuku různé moderní metody, jako bylo vyučování hádankami nebo předčítání u stolu, a to jak básní, tak děl historiků nebo filozofů. Nechyběly ani nejrůznější anekdoty. Běžně se učilo ve třídách (o nichž však Kadlec neuvádí další podrobnosti), individuální výuku pak měli příslušníci vladařského rodu. Závěrečná zkouška sestávala z prověření umění sepsat úřední dokument nebo listinu. Kromě Ciceronova spisu *De invetione* vypracoval pro rétoriku Alkuin také vlastní učebnici. Z významných postav palácové školy zmiňuje Kadlec rovněž Einharda, který napsal životopis Karla Velikého a zřejmě také říšské anály z let 797-820.

Podle Kadlece věnoval Karel Veliký činnosti školy velkou pozornost. Na druhé straně její působení komplikovala skutečnost, že škola císaře doprovázela při jeho častých cestách, a neměla proto stálé sídlo.²⁰

---

¹⁹ YEGLES, I.: *Des écoles monacales à l'université de Luxembourg*, s.51

²⁰ KADLEC, J.: *Dějiny katolické církve II.*, s. 79

Svou reformu, kterou dnes nazýváme karolinskou renesancí, Karel Veliký opíral především o činnost klášterů, které měly správně opisovat texty a stát se do budoucna středisky vzdělanosti. „*Působení Alkuinovo a anglosaské kultury se projevilo i v reformě písma, jež náleží k nejvýznamnějším výkonům karolinské doby. Nová křesťanská kultura v Anglii a v Irsku vděčila za svou existenci tomu, že do těchto zemí byly přeneseny a tam rozmnožovány staré rukopisy. Tím se povzneslo na vysoký stupeň umění písařské. ... Karel Veliký velmi podporoval rozmnožování rukopisů a dbal o jejich přesný text. Mezi pokyny určenými pro jeho missi dominici, je také capitulare de scribi, ut non vitiose scribant, (o písařích, aby nepsali chybně) a častěji si stěžoval na zmatek, který se projevuje v bohoslužbě užíváním porušených rukopisů. Jeho a Alkuinovu přičinění je děkovat, že rozmanitá nečitelná, kurzivní písma doby merovejské i jejich zkaligrafičtělé knižní varianty byly nahrazeny novým písmem, jež se stalo směrodatným pro celou západní Evropu s výjimkou jižní Itálie. Tato tzv. karolinská minuskule, vznikla pravděpodobně v poslední čtvrtině 8. století v různých opatstvích franské říše a severní Itálie, rychle se rozšířila a největšího rozmachu dosáhla v proslulé písařské dílně v Alkuinově opatství v Toursu.*“²¹

V pozadí rozdělení jednotné říše po smrti Karla Velikého mohly být kromě sourozeneckých neshod a jejich mocenských zájmů také jazykové nesourodosti a z toho vyplývající obtížná správa území. Karlova myšlenka na sjednocení se opírala i o zavedení jednoho správního jazyka – latiny, nicméně jedna generace je dle mého názoru příliš krátká doba na to, aby se takováto myšlenka uskutečnila.

3.5 Opatství v Echternachu

Počátky opatství, které „*patřilo k nejuctyhodnějším kulturním institucím západní Evropy*“²², sahají do 6. století, kdy se na břehu řeky Sûre usadilo klášterní společenství. Pozemky patřily trevírské diecézi, která povolila vystavět zde převorství.

V roce 697/698 přenechala svatá Irmina z Oerenu svatému Willibrordovi, který byl nedlouho předtím jmenován utrechtským biskupem, polovinu pozemku bývalé římské villy, na níž vzniklo nové opatství. Druhou polovinu pozemku věnoval Willibrordovi v roce 704 Pipin z Herstalu. Svatý Willibrord byl opatem tohoto kláštera až do doby, kdy v roce 739 v Echternachu zemřel.

---

²¹ KADLEC, J.: *Dějiny katolické církve II.*, s. 78

²² SCHROEDER, J.: *L'Ecole d'Echternach au Moyen Age*, s. 17

Willibrord vybudoval s finanční podporou Pipina z Herstalu v roce 700 první klášterní kostel. V roce 714 byl v tomto kostele pokřtěn Pipin Krátký, syn Karla Martela a první franský král. Willibrord, který se těšil velké přízni dynastie karlovců a byl již v té době nazýván apoštolem Frísů, požádal Wilfreda, yorského biskupa, aby vyslal irské mnichy z opatství Ripon a umožnil tak evangelizaci území. Po své smrti v roce 739 byl Willibrord pohřben v klášterním kostele a k jeho hrobu začali brzy putovat poutníci. Poutě podpořila posléze jeho kanonizace.

V roce 751 povýšil Pipin klášter na „královské opatství“ a přiznal mu nezávislost. Kolem kláštera vyrostlo město, které se pak stalo jedním z nejbohatších měst Lucemburského knížectví. Bernard, třetí opat v Echternachu, byl v roce 785 jmenován arcibiskupem ze Sens. Po jeho smrti v roce 797 převzal kontrolu nad opatstvím Karel Veliký.

Je pravda, že založení opatství neznameno automaticky zřízení školy. Předpokládáme, že společenství v Echternachu se již od počátku řídilo regulí svatého Benedikta. Podle J. Schroedera²³ tato společenství nebyla vědeckými institucemi a studium nebylo považováno za nezbytné pro spásu duše, jak o tom svědčí řada životopisů zakladatelů klášterů nebo opatů.

J. Schroeder²⁴ však s odvoláním na benediktina Jeana Leclercqa, který žil v klášteře v Clervaux v Lucembursku, prokázal, že ačkoli hlavní starostí mnicha bylo hledat Boha, nešlo to bez studia posvátných textů. Bylo tudíž nezbytné, aby alespoň někteří bratři byli dostatečně vzdělaní, aby mohli zajišťovat týdenní četbu předepsanou regulí. Toto platilo tím spíše pro společenství, které mělo tak jako společenství v Echternachu připravovat mnichy – misionáře, šířící víru založenou zcela na písemném zjevení. Opatství v Echternachu mělo proto svou školu již na počátku 8. století. Její existence se považuje za prokázanou na základě jejích děl, rukopisů, které vznikly v klášteře svatého Willibrorda, ačkoli se o ní výslovně nezmiňuje žádný dokument.

Opatství se proslavilo zejména iluminovanými rukopisy, které zde vznikaly od 9. do 11. století. Skriptorium (škola písařů, v níž se opisovaly knihy) bylo známé po celém franském království. Dochovaly se významné iluminované rukopisy zhotovené v Echternachu. Právě do tohoto opatství vyslal Karel Veliký učitele Alkuina, nejvýznamnější a nejvlivnější osobnost karolinské reformy, aby zde získal zkušenosti.

---

²³ SCHROEDER, J.: *L'Ecole d'Echternach au Moyen Age*, s. 17

²⁴ Tamtéž

Alkuin je rovněž autorem životopisu svatého Willibrorda (*Vita Willibrordi*) považovaného za první velké literární dílo vzniklé v této oblasti.

Opatství, které bylo úzce spojeno s franským královstvím, bez jeho mecenášství rychle upadalo. K dalšímu rozkvětu došlo za vlády císaře Oty I., který do opatství kolem roku 971 vyslal asi čtyřicet benediktinských mnichů z Trevíru. V období tohoto nového zlatého věku vznikl echternachský Codex Aureus, což byl biblický kodex napsaný celý zlatým inkoustem (11. století).

Opatství v Echternachu koncem 10. století a v 11. století prožívalo své vrcholné období. Dokumenty, které se z tohoto období dochovaly, vypovídají o vlastní škole, o tom, jak probíhalo studium ve velkém benediktinském klášteře. Podrobněji odpovídají rovněž na řadu otázek týkajících se vyučovaných předmětů, pedagogických metod, učebnic, pracovních nástrojů, původu žáků a podobně.

3.5.1 Základní vzdělávání

Základním úkolem bylo naučit mladé mnichy číst a psát, což bylo ve společnosti převážně negramotných rolníků a válečníků považováno za velmi obtížné.

První učebnicí mnichů byl opět žaltář. Proto jsou v literárních textech z této doby tak časté citace z žalmů. Biblická latina proto také sehrála významnou roli v utváření středověké latiny.

K nácvičku psaní se používaly voskové tabulky. Vzhledem k jejich křehkosti se do dnešní doby nedochovaly, na rozdíl od pevnějších stiletů, kterými byla do vosku vyrývána písmena a které byly při archeologickém průzkumu v současném gymnáziu skutečně nalezeny.

Pokud jde o metodu výuky, historikové vycházejí z dochovaných listů, z nichž je patrné, jak se postupně žáci učili psát perem. Nejprve nacvičovali jednoduchá písmena (*i, m, n, u*), pak jednoduché veršičky složené ze slov s těmito písmeny. Postupně žáci přecházeli ke složitějšímu, nakonec opisované verše obsahovaly všechna písmena abecedy. Písaři se učili psát karolinskou minuskulou. Toto písmo, které vzniklo na konci 8. století v několika velkých skriptoriích říše Karla Velikého, bylo přijato v celém křesťanském světě.

S výukou psaní však souvisela i technika a postupy nutné pro přípravu listu pergamenu, zejména úprava textu na stránce. U textů Vergilia nebo Horatia bylo například počítáno se třemi sloupci, v prostředním byl vlastní text a v krajních sloupcích

komentář a glosář. Řádky se vyznačovaly nožem nebo suchým perem, aby po zapsání textu byly viditelné jen jako jemné zářezy na pergamentu.

Jména písařů byla obvykle neznámá, výjimkou je pět jmen dochovaných z doby opata Régimberta (1051-1081), z nichž uvedme alespoň Ruotperta, který sám opsal celou Bibli. Tento opis Bible je dnes uložen v lucemburské Národní knihovně.

Kromě čtení a psaní se žáci od 10 až 12 let učili také gramatiku, a to tak, že četli a vysvětlovali určité latinské autory. Klášterní školy měly své seznamy učebnic, které nebyly jednotné, ale navzájem se lišily jen málo. Obvykle obsahovaly křesťanské autory pozdního starověku a některé jednoduché pohanské texty doplněné rozsáhlým výkladem.

3.5.2 Svobodná umění

Po reformě opatství v roce 973 se v Echternachu rozvíjelo i vyšší studium. Knihovna byla obohacena o řadu rukopisů podle programu, který v katedrální škole v Remeši zavedl Gerbert (973-983), pozdější papež Sylvestr II. Tento muž encyklopedických znalostí podporoval studium svobodných umění a společně s ním oživil i antickou filozofii a literaturu.

Podle Schroedera²⁵ výuka začínala gramatikou, prvním oborem *trivia*. Šlo o výklad básníků a historiků a jednalo se vlastně o pokračování základního vzdělávání, přičemž seznam studovaných autorů se značně rozšířil. Gerbert vybral velké klasiky latinské literatury: Vergilia, Horatia a další. V rukopisech z Echternachu jsou některé pasáže uvedených autorů doplněny hudebními značkami, což znamená, že se tyto texty při výuce zpívaly.

Po gramatice přichází rétorika, tj. umění krásné mluvy a písma, které se vyučovalo zejména na Ciceronových textech.

Dialektika bylo studium především logických traktátů Aristotelových prostřednictvím Boetiových překladů a komentářů.

Po třech oborech *trivia* následovalo *quadrivium*: geometrie, aritmetika, hudba a astronomie. Gerbert sám byl autorem některých pomůcek pro výuku matematiky, hudby a astronomie.

Přímým důsledkem reformy vzdělávání, kterou Gerbert zavedl, byl rozmach studia hudby v Echternachu od konce 10. století. Členové řeholního společenství

---

²⁵ SCHROEDER, J.: *L'Ecole d'Echternach au Moyen Age*, s. 21

v Echternachu se zajímali jak o texty týkající se hudební teorie, tak o praktické otázky. Po roce 1031, kdy byla posvěcena nová románská bazilika, bylo zavedeno mnoho liturgických slavností, k nimž byla složena řada bohoslužebných skladeb. Dochovaly se rovněž rukopisy s neliturgickými světskými i náboženskými zpěvy.

V 11. století se v Echternachu rozvíjela rovněž literární tvorba. Většina textů je anonymních, nejvýznamnější z nich je legenda o prokletých tanečnicích, která se ve 12. století velmi rozšířila, převzala ji řada středověkých i moderních autorů, dokonce i Goethe ji uváděl mezi díly, která v mládí četl. Největším spisovatelem byl opat Théofroy (1081-1110), který například napsal novou verzi životopisu svatého Willibrorda, životopis svaté Irmíny atd.

Sláva opatství v období sálských panovníků, zejména Konráda II. (1024-1039) a Jindřicha III. (1039-1056), byla výsledkem umělecké tvorby, zejména knihomalby. Skriptorium se vyznačovalo nejen kvalitou, ale i množstvím děl. Některé rukopisy si objednal sám panovník (Jindřichem III.), jiná díla byla zhotovena na objednávku dalších opatství (Mety, Luxeuil).

3.6 Svatá říše římská Oty I. Velikého

Po rozdělení franské říše Karla Velikého na Východofranskou, Středofranskou a Západofranskou, se jako nejslabší článek ukázala být Lotharova Středofranská říše. Byla nově přerozdělena už na počátku 10. století mezi potomky Ludvíka Němce a Karla Holého. Z původní Karlovy říše se tak staly říše dvě: Západofranská, později Francouzské království, a Východofranská, která se stala základem pro budoucí Svatou říši římskou tak, jak ji svou mocí prosadil Sas Ota I. Veliký. Sňatkem svého syna Oty II. s řeckou princeznou Theofano dosáhl i uznání své říše ze strany Byzance. Tento sňatek však měl i hluboký vliv na vzdělanost a kulturu u německého dvora, neboť princezna přinesla s sebou ze své staré vlasti řecké písemnictví. Součástí Svaté říše římské bylo od počátku i nově zformované Lucemburské hrabství.

Obrázek č. 5: Mapa svaté říše římské kolem r. 1000²⁶

3.6.1 Otonská renesance

V době Oty I. byla Evropa vystavena dalším ničivým nájezdům, tentokrát ze strany Maďarů, Vikingů a muslimů. V této době v Evropě výrazně upadá veřejný život, vzdělanost i věda. Úpadek však nebyl obecný, Svatá říše římská ho byla ušetřena, hovoří se dokonce o otonské renesanci. Zachovat západní dědictví vzdělanosti a výtobytky karolinské renesance nebylo jednoduché. Vynikající úroveň kultury uchovávaly zejména školy v původně irských kláštrech, např. v St. Gallenu, Fuldě,

²⁶ *Heiliges Römisches Reich* [online].

Reichenau a Prümü. Řeholníci se kromě literatury, architektury a umění věnovali i praktickým oborům. Příkladem je zemědělství, které provozovali v krajně obtížných podmínkách. Vysoušeli močály, káceli lesy, chovali dobytek a zároveň se o své znalosti dělili s místními obyvateli.

Katedrální školy nebyly příliš početné, byly však stejně kvalitní jako školy klášterní. Nejznámější byla škola v Remeši, kde působil Gerbert z Aurillacu, proslulé byly také školy v Chartres, v Lutychu a v Kolíně. Kolínská škola byla pod přímým vlivem císaře Oty I. Velikého, jehož bratr Bruno byl kolínským arcibiskupem.

3.6.2 Vznik středověkých univerzit

Rozvoj hospodářství a politická situace umožnily ve středověku vznik univerzit. Ve větší míře jsou zakládány až od 2. poloviny 12. století, ale za vůbec první univerzitu v Evropě se považuje univerzita v Boloni v Itálii, která vznikla v roce 1088. Jako druhá vznikla v roce 1150 univerzita v Paříži. Toto datování není nicméně úplně správné, protože univerzity vznikaly často ze škol katedrálních a jejich „vznik“ vlastně odpovídá pouze tomu, že přijaly určitou pevně stanovenou podobu. Některá místa byla známá svou špičkovou úrovní v určitých oborech: Boloňa vynikala v oboru práva, Paříž v oboru teologie a svobodných umění.

První univerzity měly formu korporací, byly nezávislé, měly vlastní správu, majetek a soudy. Nejprve spadaly do působnosti církve, světská moc nad nimi přebírá dohled až od 16. století. Učitelé a studenti těchto škol nazývaných také *universitas magistrorum et scholarium* nebo *schola universalis* tvořili jeden akademický sbor. Žáci zahajovali studium v různém věku, minimální věk byl 15 let. Akademický sbor nebyl stálý, žáci často i s učiteli odcházeli z jedné univerzity na druhou. Nicméně, „*čím zavedenější byla univerzita, tím bylo pro život města těžší, pokud se rozhodla přesídlit. A to nebylo neobvyklé, protože univerzity ve svém raném stadiu nebyly vázány k určité lokalitě budovami a kampusem. Tak vznikla univerzita v Padově, když tam v roce 1222 odešli akademici z Boloně. Aby tomu světské úřady zabránily, byly ochotny nabídnout těmto institucím různé formy podpory a privilegií.*“²⁷ Komunikačním jazykem byla

---

²⁷ LEFF, G.: *Paris and Oxford Universities in the Thirteenth and Fourteenth Centuries. An institutional and intellectual History*, s. 8-9 (citováno podle: WOODS, T. E.: *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*, s. 46)

latina, což bylo nezbytné vzhledem k mezinárodní povaze akademického sboru. Úkolem profesorů nebylo provádět výzkum, ale předávat své znalosti v určitém oboru. Základem byla filozofie, zejména dialektika. „*Student svobodných umění navštěvoval přednášky, účastnil se příležitostných disputací ve třídě a navštěvoval formální disputace jinde. Jeho učitelé obvykle přednášeli o důležitém textu, často vybraném z antických klasiků. Profesor jednak tento text komentoval, jednak postupně zařazoval otázky, jež měly být řešeny logickou argumentací. V průběhu času byly komentáře těmito otázkami nahrazeny. Tak vznikla scholastická argumentace ve formě otázek, jak ji známe z Teologické summy svatého Tomáše Akvinského.*“²⁸ Právě tato metoda argumentace pomocí otázek je podle E. Granta největším přínosem středověkých univerzit: „*Vytvoření univerzity, věrnost rozumu a racionální argumentaci, všeobecný duch tázání, jež charakterizovaly středověký intelektuální život, tvoří dohromady dar latinského středověku modernímu světu..., i když tento dar nikdy nelze plně docenit. Možná si už navždy podrží status, jež má posledních čtyři sta let – status nejlépe utajovaného tajemství západní civilizace.*“²⁹

Jako první univerzita na sever od Alp byla v roce 1348 založena univerzita v Praze. Tato Karlova univerzita je významná i pro vzdělanost v lucemburském vévodství, protože německy hovořící studenti z této oblasti měli zpočátku na výběr pouze mezi univerzitami „románskými“ (Francie, Itálie, Španělsko) nebo univerzitami v Anglii. Do otevření další německé univerzity v Heidelbergu uplynulo dalších 37 let. Politika, kterou uplatňoval císař z lucemburské dynastie ve vzdělávání, měla však omezený dopad na situaci škol na území Lucemburského vévodství. Základní vzdělávání probíhalo tradičně v klášterních školách, později radní města Lucemburku založili několik „obecních“ škol v hlavním městě.

Ačkoli v římském městě Augusta Treverorum existovala římská „vysoká škola“ jako nejvyšší stupeň římského vzdělávacího systému, univerzita zde vznikla poměrně pozdě, až v roce 1473. Papež Mikuláš V. sice povolil trevírskému arcibiskupovi Jakobu I. von Sierck založit univerzitu již 2. února 1455, Sierck však nemohl plán uskutečnit pro nedostatek peněz³⁰. Teprve po dlouhých jednáních byla v roce 1472

---

²⁸ Woods, T. E.: *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*, s. 47

²⁹ GRANT, E.: *God and Reason in the Middle Age*, s. 184 (citováno podle: WOODS, T. E.: *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*, s. 56)

³⁰ Trier [online].

připravena zakládací listina, vyučovat se začalo 16. března 1474. Vyučovala se zde teologie, filozofie, medicína a právo. Nová škola byla úspěšná, ale od počátku čelila zejména finančním problémům. Teprve když v roce 1560 univerzitu převzali jezuité, byly vybudovány nově teologická a filozofická fakulta. Naproti tomu sekulární právnická fakulta v roce 1677 skončila kvůli nedostatku peněz neúspěchem. Univerzita fungovala do roku 1797, kdy byla Napoleonem zrušena. Poté byla obnovena až v roce 1970.

4 Závěr

Časové období, které jsem vymezil v úvodu pro zkoumání počátků vzdělávání v Lucembursku, ve velké míře koresponduje s dobou konce západořímské říše a se situací, která po pádu Říma nastala. Lze konstatovat, že zejména klášterní školství zachránilo literární odkaz starověku a mniši byli pravděpodobně těmi, kdo zachránili samotnou gramotnost. Klášterní školy dokázaly překonávat i období politických kolapsů a udržet tak dobrou úroveň vzdělávání.

Časový úsek téměř 1000 let, kterým jsem se ve své práci zabýval, se může jevit na první pohled jako zbytečně dlouhý. Toto rozsáhlé období mi však umožnilo popsat hlavní směry vývoje vzdělávání na vytyčeném území až do vzniku středověkých univerzit.

Na delším úseku dějin se ukázalo, že období rozvoje vzdělávání se střídají s obdobími stagnace, ne-li úpadku. Zatímco například 6. a 7. století se vyznačovaly kulturním a intelektuálním úpadkem na poli literární tvorby, 8. a 9. století byla obdobím vzestupu. Období nepokojů a zvrátů, válek a barbarství mají za následek humanitární katastrofy, v nichž není prostor pro rozkvět vzdělanosti. V době stabilizace státních útvarů dochází také k rozkvětu kultury, k němuž neoddělitelně patří i rozvoj škol.

Významnou úlohu měly pro počátky vzdělávání v Lucembursku zejména klášterní školy, které vznikaly v benediktinských opatstvích. Nejdůležitějším pro samotné Lucembursko bylo opatství v Echternachu, byl zde však i silný vliv dalších škol. Ukázalo se, že téměř ve všech případech tyto školy silně ovlivnili irští mnichové, kteří se podíleli na evangelizaci Evropy. Díky tomu, že katedrální školy vznikaly přímo při sídlech biskupů, mohli tito jejich prostřednictvím uskutečňovat své představy o vzdělávání, kterými pak byly dále ovlivněny i školy klášterní.

Po zániku antických škol neexistovaly po dlouhou dobu žádné školy obecní či státní, a to zřejmě z důvodů ekonomických, ale i politických: Evropa byla roztržena na menší státní útvary a žádný subjekt neměl dostatek finančních prostředků na školství. Proto obecní školy vznikají až ve vrcholném středověku.

Ukázalo se rovněž, že na úroveň vzdělanosti v tomto období neměla významný vliv skutečnost, že v této oblasti neexistovala univerzita. Síť klášterních škol byla díky přízni panovníků (jak Karlovců, tak otonské dynastie) velmi hustá, což mělo za následek vysokou kulturní úroveň těchto institucí.

5 Seznam použité literatury

- BREZINKA, W.: *Filozofické základy výchovy*, Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5
- DELOUCHE, F.: *Dějiny Evropy*, 2. doplněné a rozšířené vydání, Praha.: Argo, 2001. ISBN 80-7203-317-4
- KADLEC, J.: *Dějiny katolické církve*, 3. přepracované vydání, II. díl, Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-285-4
- MALÝ, R.: *Církevní dějiny*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-083-7
- MUŽÍK, J.: *Androdidaktika*, 2. přepracované vydání, Praha: ASPI Publishing, 2004. ISBN 80-7357-045-9
- PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*, 3. upravené a doplněné vydání, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X
- SCHROEDER, J.: L'Ecole d'Echternach au Moyen Age, in *Festschreft 150 Joer Iechternacher Kolleisch (1841–1991)*, Luxembourg: Imprimerie Saint-Paul, S.A., 1991. ISBN nevedeno.
- ŠTVERÁK, V.: *Stručné dějiny pedagogiky*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. ISBN nevedeno.
- YEGLES, I.: Des écoles monacales à l'université de Luxembourg. *Ons Stadt*, 2009, roč. 49, č. 92, s. 50-51.
- WOODS, T. E.: *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*, Praha: Res Claritatis, 2008. ISBN 978-80-904143-0-3

Elektronické zdroje

Augusta Treverorum [online]. In *Wikipedia, die freie Encyklopädie*. Poslední aktualizace 23. 1. 2012 [cit. 10. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Augusta_Treverorum>.

Essor des écoles chrétiennes en Occident [online]. In *Wikipédia, l'encyclopédie libre*. Poslední aktualizace 30. 12. 2011 [cit. 8. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Essor_des_%C3%A9coles_chr%C3%A9tiennes_en_Occident#ric>.

Francs [online]. In *Wikipédia, l'encyclopédie libre*. Poslední aktualizace 30. 1. 2012 [cit. 14. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <[http:// fr.wikipedia.org/wiki/Francs](http://fr.wikipedia.org/wiki/Francs)>.

Geschichte Luxemburgs [online]. In *Wikipedia, die freie Enzyklopädie*. Poslední aktualizace 3. 1. 2012 [cit. 8. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_Luxemburgs>.

Heiliges Römisches Reich [online]. In *Wikipedia, die freie Enzyklopädie*. Poslední aktualizace 28. 1. 2012 [cit. 12. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Heiliges_R%C3%B6misches_Reich>.

Treveri [online]. In *Wikipedia, The free encyclopedia*. Poslední aktualizace 15. 10. 2011 [cit. 14.1.2012]. Dostupné na WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Treveri>>.

Trévires [online]. In *Wikipédia, l'encyclopédie libre*. Poslední aktualizace 29. 12. 2011 [cit. 12.1.2012]. Dostupné na WWW: <<http://fr.wikipedia.org/w/index.php?title=Tr%C3%A9vires&oldid=73648307>>.

Trier [online]. In *Wikipedia, die freie Enzyklopädie*. Poslední aktualizace 7. 2. 2012 [cit. 14.2.2012]. Dostupné na WWW: <[http:// http://de.wikipedia.org/wiki/Trier](http://http://de.wikipedia.org/wiki/Trier)>.

Seznam obrazových příloh

Obrázek 1: Mapa keltských kmenů v předvečer dobytí Galie Římany	s. 8
Obrázek 2: Mapa území – situace v 7.-8. století	s. 10
Obrázek 3: Hranice římské říše a germánského území kolem roku 70	s. 15
Obrázek 4: Mapa franské říše	s. 21
Obrázek 5: Mapa Svaté říše římské kolem r. 1000	s. 29

ABSTRAKT

SVOBODA, V. *Počátky vzdělávání v Lucembursku*. České Budějovice 2012.

Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta.

Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Z. Svobodová.

Klíčová slova: vzdělávání, Lucembursko, klášterní školy, katedrální školy, římská říše, franská říše, karolinská renesance, otonská renesance, Echternach

Práce se zabývá vznikem prvních škol na území dnešního Lucemburska, Belgie, Německa a Francie po rozpadu římské říše. Popisuje jednotlivé typy škol a výuku, kterou poskytovaly. Všímá si rovněž historických souvislostí a uvádí charakteristiku klíčových osobností dané doby a jejich vliv na vzdělávání. Zvláštní pozornost věnuje zániku antických škol po vpádu barbarských kmenů, dále karolinské renesanci a jejím důsledkům pro vzdělávání. Z klášterních škol vyzdvihuje zejména školu v opatství Echternach, jejíž vynikající úroveň z ní činí jednu z nejdůležitějších škol té doby v Evropě. Podrobně popisuje obsah výuky, učební pomůcky a vyučovací metody používané v této škole. Posléze práce zmiňuje otonskou renesanci a vznik prvních středověkých univerzit.

ABSTRACT

Beginning of education in Luxembourg

Key words: education, Luxembourg, monastic schools, cathedral schools, Roman Empire, Frankish Empire, Carolingian Renaissance, Ottonian Renaissance, Echternach

The thesis deals with the beginning of the first schools on the territory of Luxembourg, Belgium, Germany and France after the desintegration of the Roman Empire. It describes different types of schools and the education that they were bringing. It focuses also on the historical conditions and describes the main personalities of the period and their influence on the education. It pays a special attention to the extinction of ancient schools after the invasion of barbarian tribes and to the Carolingian Renaissance and its impact on the education. Among monastic schools it points out especially the school in the Echternach abbey, whose high level makes it one of the most important schools of that period in Europe. The thesis describes in detail the content of the education, teaching aids and methods used in this school. Finally the thesis mentions the Ottonian Renaissance and the establishment of medieval universities.